

WILLIAM SHAKESPEARE — OTON ŽUPANČIČ: ROMEO IN JULIJA. — Poplava s prevodi pripovedne proze ne more Slovencem pogasiti žeje po vezani besedi. Globlji duhovi živo občutijo, koliko je še vrzeli v naši višji lepi knjigi, ki še zmeraj nima vsega Shakespeara, ki ima premalo klasične dramatike v verzih in še manj uspešnih prevodov modernejših mojstrov verza. Želje teh duhov so našle odziv pri Slovenski matici, ki je poleg svojih običajnih izdaj zasnovala izredno zbirko »Vezana beseda«, izdelala za svoje velikopotezno novo podjetje obširen spored in tudi že razposlala prvi zvezek nove zbirke.

S prvo knjigo je založništvo poklonilo Slovencem sveže in sočno delo največjega dramatika v prav tako sočnem in svežem prevodu današnjega največjega mojstra naše besede. Vajeni smo tega mojstrstva iz številnih prejšnjih Župančičevih prevodov Shakespearovih iger. In vendar se ob »Romeu in Juliji« znova vprašujemo, ali ni prevajalec zopet enkrat samega sebe prekosil. To neminljivo ljubezensko pesnitev nam je v najširšem smislu tako do dna poslovenil, da nas večkrat le imena spominjajo Verone in le besedne igre angleškega dramatika, misli in čustva pa se prelivajo tako neprisiljeno v našo besedo, da ne bije nič več tujine iz izraza in se mnoga mesta beró kakor zgodba dveh mladih slovenskih duš. Ne vem, s kakšno jezikovno naslado uživajo Angleži svojega dramatika velikana, to pa vem, da dela Župančič pri nas z vsakim prevodom novo gaz v celo in nas vodi po njej k takim izvirom jezikovnega bogastva, da zmeraj znova strmimo.

Zakaj se nas vsak nov Župančičev prevod dojmi kakor umetnina, ki je pognala neposredno iz naših tal? Je li pesniško prevajanje tudi kaj podobno obrtnemu delu, ki z dolgoletno vajo rodi posebno izurjenost in varnost in nosi prevajalca z lahkoto čez mesta, ki se zdijo nepesniškim izdelovalcem prevodov trdi orehi? Zakaj ni na Župančičevih prepesnitvah nič šablonskega in zrutiniranega? Zakaj diha iz vsake prvobitna, neposnemljiva izvirnost? To je v dobršni meri skrivnost Župančičevega darú. Kakor pred desetletji se tudi danes loti vsakega prevoda * takim pesniškim zaletom in občutjem, kakor bi bila njegova snov in bi se mu dramatska zgodba motala iz njegove in naše duševnosti, iz naših najglobljih jezikovnih sil. Za mladostno ljubezensko zgodbo, kakršna je žaloigra »Romeo in Julija«, ki jo je Shakespeare ustvaril razmeroma rano, je potrebna tudi v prevajalcu mladeniška prožnost duha in skoraj bi rekli, mladeniško kipenje sokov, da se mu izraz lahko vredno požene na vse vrhunce slasti in strasti, da mu beseda onemoglo ne ohlapne, kakor Franu Levstiku, ko se mu je stožilo: »Zdaj pel bi, pa se več ne morem vneti«. Župančič se more in zna vneti in poje polno in kleno, vredno vroče veronske snovi in Shakespearovega mladega genija.

Premnoga so posebno lepa mesta, ki poznavalce izvirnika izzivajo, da nemudoma sežejo po njem in od blizu, v potankosti zasledujejo, kako jo je zaokrožil veliki Britanec in kako se je naš izraz pomeril z njegovim. Romeo popisuje v jarkih nasprotjih, kako je postal igra svojih čustev:

Why, then, O brawling love! O loving hate!
O any thing, of nothing first create!
O heavy lightness! serious vanity!
Mis-shapen chaos of well-seeming forms!
Feather of lead, bright smoke, cold fire, sick health!
Still-waking sleep, that is not what it is!
This love feel I, that feel no love in this.
Dost thou not laugh?

Pri Župančiču se mu to takole obnese:

O res:

ljubezen prepirljiva in sovraštvo	Perot svinčena! Svetel dim! Vroč led!
ljubeče! O ti vse, iz nič rojeno!	Bdeč sen, ki v njem si ves pijan in trezen!
O težki vzlet! Resnobna vrtoglavost!	Tako mi s srcem se igra ljubezen.
Nakazna zmes božanstvenih oblik!	Ti ni na smeh? (stran 15).

Če je izpadlo »bolno zdravje« (sick health), se pa vse ostalo tako bogato iskri, da ti ta drobec obilno nadomesti. Brž nato sledijo angleške definicije ljubezni:

Love is a smoke raised with the fume of sighs;
Being purged, a fire spangling in lovers' eyes;
Being vex'd, a sea nourish'd with lovers' tears:
What is it else? a madness most discreet,
A choking gall and a preserving sweet.

Slovenske opredelitve se z neverjetno, občudovanja vredno zvestobo v izrazu in rimi prav tesno oklepajo angleških:

Ljubezen — dim, iz zdihljajev ustvarjen;
izčiščena — plamen, v očeh razžarjen;
razburjena — morje, od solz nabreklo;
in kaj je še? razumno-blazna strast,
grenkost dušljiva in krepčilna slast. (Stran 16)

Ne bomo silili Neangležev v nadaljnje podrobno primerjanje. Navedemo rajši prelesten odlomek iz divne povestice o sanjski kraljici Mabi, ki se mu na vsak korak pozna, s kakšno ljubeznijo se je prevajalec zapredel vanj in se v sto drobnih mičnostih kosal z Angležem:

Med vilami dramilka sanj; prihaja	čez nos ljudem, ki jih je zmogel sen:
nič večja kot ahat na prstanu,	napera je iz dolgih pajčjih nog,
ki nosi na kazalcu ga župan.	streha iz perotnic kobiličjih...
Voz vlečejo ji drobni mrgolinci	(Stran 27)

Človek bi rad navedel kar obe strani, vse tja do prešernega konca:

Ona je mora, ki dekleta tlači,
če vznak leže, in vadi jih nositi,
da bodo kdaj žene čvrsto držale. (Stran 28)

Capulet miri Tybalta prav kakor kakšno slovensko razgrajaško rogovilo:

Daj no, daj no!
Držán si, fantalin! Poglejte si!
Tega ti bo še žal. Jaz že vem kaj.
Jezljal mi boš? Pa ravno zdaj je čas!
Ze prav, otroci! — Beži, koloburnik! — (Stran 32)

Kot izredno posrečena, mojstrska mesta, ki nudijo Slovencu nenavadne, nove estetske užitke, naj omenimo Romeovo zamikanje v Julijine oči (str. 39), Julijino ljubezensko izpoved (str. 42), modrovanje brata Lorenza (str. 46), ki ve, kakor Župančičev kapitan Božo, da je zemeljska krogla kristal, Julijino klicanje noči, da izgubi v zmagoviti igri, »kjer dva zastavita svoj čisti cvet« (str. 66—67), Romeovo zavidanje vseh drobnih bitij, ki smejo biti v Julijini bližini, medtem ko je

on preganjan (str. 72), obupno Romeovo zavračanje Lorenzove modrosti in tolažbe (str. 73). Jezni Capulet rohni nad Julijo kakor kateri koli slovenski gospodar, ki se mu hči ne mara poročiti po njegovi želji:

Pripravi za četrtek nežne udke,
da pojdeš v cerkev z grofom Parisom,
če ne, te na konopcu zvlečem tja.
Fej, ti bledična frklja! Fej, ti mrha!
Ti sirotka!

(Stran 83)

Pesniško učinkovita in pretresljiva je zgoščena kepa grozot, ki so obupani Julijini domišljiji stokrat ljubše kakor poroka z grofom Parisom (str. 89), njena bojazen, da zblazni, ko se sama prebudi sredi grobniških strahot (str. 94) in njeno srebanje strupa z usten mrtvega Romea (str. 113).

Ponekod se zdi, da se Župančičev izraz uspešno nadletava s Shakespearovim in da je v posameznih rečenicah včasih barvitejši in klenejši. Bahaški Samson grozi deklam: »Bodo že čutile, kakšen kavelj sem«, kar je očitno krepkeje od angleškega: »Me they shall feel while I am able to stand«. Gregor podvomi: »Če le nisi kljukec« (str. 10), v angleščini pa le: »'Tis well thou art not fish«. Podobno: »Lej no to košatijo!« (str. 50) za angl.: »Here 's goodly gear!« Ali čujte dojko, kako jih klesti: »Naj le zine kaj čezme, ga bom obrenkala, pa če bi bil še bolj korenjaški, kakor je sam in povrh dvajset možakov njegove baže; če pa jaz ne bi mogla, že najdem takih, ki ga bodo. Ušivec ušivi! Jaz nisem njegova frklja, jaz nisem iz njegove plaščarske bratovščine« (str. 52). Ne vem, ali angleška dojka bolje strže korenček: »An a' speak any thing against me, I 'll take him down, an a' were lustier than he is, and twenty such Jacks; and if I cannot, I 'll find those that shall. Scurvy knave! I am none of his flirt-gills; I am none of his skains-mates«. Manj krepko je: »Thou canst not speak of that thou dost not feel« kakor: »Kaj bi mi mlel o tem, česar ne čutiš!« (str. 73). Prevodu se pozna, da ga giblje tvorna slast in strast. O tem pričajo izrazi kakor: Potegni, če te je kaj (11); Trobec na gobec! (= A visor for a visor, 26); dve molitvici zakolne (= swears a prayer or two, 28); grenelo ti bo (32); A ljubkala bi te do mrtvega (= Yet I should kill thee with much cherishing, 45); mladi vehavec (= young waverer, 48); Opuhni se ti jezik (69); smrtilo (72); odveznik (72); tantati (72); Me nima za rekóvnega morilca (74); jaz mož sem kratke šale (85); preveč nas bo lovilo za priprave (94); zrela za možilo (124); z izdihljaji meglé plastil k meglâm (14); ni mi na poskok (= I am not for the ambling, 25); meso, kako si se poribilo (50); zatornica ljubezni (57); srborit Vsezbil (59); vrtorepstvo (61); se bori po računici (63); pridobljiva kretnja (65); čas za snubo (77); trovilo (105).

Beseda je v tej knjigi čudovito lepo vezana. Stih teče voljno in gibko, kakor bi bil peterostopni jamb metrična tvorba, ki se našemu jeziku prav posebno prilega. Iz pesnitve diha velika oblikovna neprisiljenost in naravnost. Koder je vsebina bolj prozaična, pesniška mera nič ne trpi in človek se čudi, kako pokorna je pod pesnikovimi prsti vsakdanjost, ki se neopazno preliva v dovršene jamske petorice, n. pr. ko dojka Julijo budi:

Golobka! — Srček! — Hej nevestica! —
Kaj, nič glasu? — Nabrati hočete
se spanja kar za osem dni? Saj drevi,
to dobro vem, grof Paris poskrbi,
da boste malo spali. —

Stih je v pesnikovih rokah tako poslušno orodje, da se mora vdati tudi beseda, ki bi se morda rada upirala, kakor da ji je v spominu kak trohejski narodni deseterec in bi rada z njim. Pesnik ji nadene uzdo dvojnega poudarka, metričnega in pomenskega, in beseda mora vdano za drugimi, n. pr.: kakor pekel, vse Montege in tebe. (Str. 11) — Brani se, mevža! (11) — Sonce, na plan! Ubij zavidno luno, (39) — Jezus Marija, kakošno množino (48) — česar bo treba jutri za obred: (93) — Dojka! — Pa kaj bi ona tu? (93) — sredi vseh teh strahot? Kaj ne bi blazna, (94) — cele noči, pa mi ni bilo nič, (95) — Dobro se je odrezal: bister fant! (96) — pika in amen! To vam trdno spi! (97) — Vpričo sem bil, ko so jo v grob devali (103) — Pridi sem, duša. — Vidim, da si ubožen (105) — Takih trovil imam, a v Mantovi (105) — Pridi, ne strup, krepčilen le napoj; (106).

Vse te začetne besede, ki bi rade imele naravni poudarek na prvem zlogu, metričnega pa na drugem, dajejo stihu poseben čar in igralcu priliko, da pokaže svoj dar. V svetlobi in senci peterostopnega jamba se mnogim besedam lice spreminjasto svetlika in pesnik se mikavno okorišča s tem svetlikanjem. Tako srečujemo: pedanj, mrtév, štirnajst, sinoč, če (hoče), htel, držan, sovražila, tma, nekteri, kakošno (kakšno), zateri (zatri), vez in veza v pomenu vezava, cela (celica), ktera, svétuj, prs (prsi), oglodána, zagátim. Rómeo se večkrat poudarja Roméo, včasih pa je dvozložen (Romjo); Julija je večkrat Julja. Str. 47 v pozdravu »Dobro jutro, oče« šteje »dobro« za en nepoudarjen zlog, nekako: »bro jutro, oče«. Če zahteva stih en zlog manj, se za samoglasnikom piše v namestu u: nevtolažni, vstavi (ustavi), vkrađe, se vjemajo, vkrotim, vsliši, vtrgam, vzrla, vbil, vmaknimo se, vtegnil, vgodna, vmivata, vmreti, vživajo, vdelavanje (udelo-vanje), vničil, nevbrano, vsmiljenje, te vboge; a ne vselej: Neutegoma (107, štiri-zložno), na glavo se ti usul je blagoslov (76), Ko umira sonce (83), Le eno ubogo, ubogo, milo dete (98), si ubožen (105). Če pa je treba enega zloga več, se v raz-tegne v u: uzroka (12), udova (20), se udaja (87), ukleni (89), užgan (105). Enkrat je v neupravičeno zašel v prozo: vprizorjeno (121), vprizoritev (129). Včasih aliteracija množi okras: to črno čelo; zmrzla zemlja, suči se za soncem; Preprosto, sinko, pusti prazne tveze; milost mori, če je z morilcem mila. Slovníčarji so dolgo svarili pred namenilnikom iz dovršnikov, a ko je narod le naprej grešil, so proglasili tak namenilnik za skrajšan nedoločnik; in tega je zdaj sprejel tudi Župančič: Naj pride zadnjikrat se poslovit (71), Ali prišli ste patru se spovedat? (88). Obliko »starišev« (7) opravičuje zlogovna potreba. Črko j v »berglje, berglje« (12) je bržčas skrat zatresel. Ali je tudi odgrizel a od »vama« v vrstici: »Bog vam je srečo ubil z ljubeznijo!« kjer pomen zahteva dvojino? Razen če mislimo na vse člane obeh družin, kar opravičuje množino.

Spremnne besede Anthonyja Robinsona iz Oxforda kratko in točno osvetljujejo pomen igre v Shakespearovem ustvarjanju, vire, snov, dejanje, osebe in njih značaje. Prevajalčeve opazke vsebujejo dragocene migljaje za boljše umevanje dela, opravičujejo par nebistvenih krajšav in utemeljujejo najverjetnejši pomen par zamotanejših mest. Vrstica: »Me nima za rekóvnega morilca« (str. 74) morda ne bo brž vsem jasna; kratka razlaga bi ne bila odveč. Ta prevod nas potrjuje v veri, da postane Shakespeare prav po Župančičevem posredovanju Slovencem zakladnica, iz katere bodo zajemali najplemenitejših užtkov in najvišjih uteh.

Andrej Budal

FRANCÈ STELE: UMETNOST V PRIMORJU. Akademsko založba v Ljubljani 1940. — V novi zbirki »Pogledi«, ki jo je nedavno začela izdajati ljubljanska Akademsko založba, je izšel kot skupni 2. in 3. snopič zanimiv Steletov